

॥ अध्यात्म - योग ॥

- श्री. अवधूत रघुनाथ हर्डीकर, यांनी लिहिलेल्या आणि प्रसिद्ध केलेल्या या ग्रंथात आलेल्या विषयांची वैशिष्ट्ये अशी आहेत.

यामध्ये आपणाला . . . .

- भारतीय अध्यात्मविद्या आणि योगविद्या या विद्याशाखांमधून आलेल्या, विभिन्न पारिभाषिक संकल्पना आणि सिद्धांतांची अनुभवगम्य ओळख होईल.
- या दोन्ही विद्याशाखांमधून हजारो वर्षांपासून आलेल्या मननशील ऋषी-मुनी-श्रेष्ठ विचारवंतांच्या; स्वतंत्र-स्वानुभवाधिष्ठित-स्वच्छ विचारांचे; स्वानुभव-संपन्न, परिनिरीक्षण करता येईल.
- विभिन्न काळांतून, आपल्या विचारांचा अमिट ठसा उमटविणाऱ्या, मानवी अनुभूतीला जवळच्या; संख्येने, पांचशेंच्याही पेक्षा अधिक अशा पारिभाषिक संकल्पनांचे स्पष्टीकरण एकूण सहा विभागातल्या, सत्तावन प्रकरणांतून, सहाशे चौसष्ट पृष्ठांच्या या ग्रंथामध्ये झालेले दिसेल. कांही वर्षे वेचून मिळवलेल्या स्वतःच्या अनुभूतींशी या संकल्पनांची घुसळण झाल्यामुळे; या ग्रंथाला सर्वस्वी आगळे वेगळे असे स्वरूप प्राप्त झाले आहे.
- अध्यात्म-योग विद्यांमध्ये अवगाहन करणारांना अनेक विचारप्रवाहांचे सुंदर दर्शन येथे होईल. आदिशंकराचार्यांचा केवलाद्वैतवाद-मायावाद; उपनिषदांमधून प्रतीत होणारी निखळ ज्ञानमार्गी विचारसरणी; श्री.गोरखनाथांचे स्वानुभूतीवर आधारलेले विचारधन; सर्वदूरवरच्या देशांतून सर्व काळाकरिता मान्यता पावलेली पातंजल योगविद्या; वैदिक साहित्यातून उपलब्ध होणाऱ्या विचारधनाबरोबरच, प्रयोगशील ऋषीमुनींना प्राप्त झालेले योगावरच्या उपनिषदांतून मिळणारे ज्ञान; मंत्रयोग-लययोग-हठयोग-राजयोग अशा विभिन्न योग प्रकारांची माहिती; काश्मीरच्या शैवागमाने या सर्व विचारांना प्राप्त झालेले -प्रत्यक्ष अनुभवांवर आधारलेले मनोहारी रूप; शंकराचार्य-रामानुजाचार्यांच्या भाष्यांतून आलेला विचार; श्री ज्ञानेश्वर-श्री तुकाराम-श्री नामदेव-श्री तुलसीदास-श्रीसंत कबीर-श्री सोयराबाई या सारख्यांचे विचार; स्वयंभू विमर्शक जे.कृष्णमूर्ती, डॉ.फ्रिटजॉफ काप्रा या सारख्या आधुनिकांचेही विचार; या सर्व विचारांचे आलोडन करून प्रत्यक्ष व्यावहारिक जीवनामध्ये या विचारांची उपयुक्तता ठाशीव पद्धतीने या ग्रंथात सांगितली आहे. आवश्यक तेथे आकृत्यांच्या साहाय्याने विषय सोपा केला आहे.

- आध्यात्मिक जीवन, ही प्रत्यक्ष अनुभव घेत जगता येणारी जीवनपद्धती माणसाला अवलंबायला हवी आहे. व्यक्तीच्या व्यावहारिक जीवनात, तिला समाधानी ठेवणारी हीच जीवन-पद्धती होऊ शकते; याबाबतच्या स्वानुभवसंपन्न ठाम विचारांचे प्रतिपादन या ग्रंथात केले आहे.
- टिकाऊ आणि तर्कपूत-यथार्थ विचार-सरणी ही, या ग्रंथाचे-अंगभूत वैशिष्ट्य आहे. या वैशिष्ट्यांच्या परिमाणांची काही शुद्ध अंतःकरणांना जाणीव झाली. डॉ. एच्.व्ही. सरदेसाई, या विमलमती विचारवंतांनी या ग्रंथाला 'एकमेवाद्वितीय' म्हटले आहे. 'अध्यात्म-योग' विद्यांचा 'ज्ञानकोश' अशी ग्रंथाची ओळख करून देताना ख्यातनाम विचारवंत, तत्त्वज्ञानाचे प्रोफेसर डॉ. प्रदीप गोखले म्हणतात, 'अध्यात्म विषयावरची पुस्तके अनेक आहेत, काहींमध्ये पुस्तकी पांडित्य आहे; पण अनुभूती नाही. रसाळ भाषेत वर्णन पण ग्रंथप्रामाण्याचा आधार नाही; विशिष्ट संप्रदायांना वाहिलेले पण विविध संप्रदायांना कवेत घेऊ शकत नाहीत. या साऱ्यापेक्षा, हा ग्रंथ अनेक कारणांसाठी वेगळा आहे. . . . जीवनानुभवावरील भाष्य हा या ग्रंथातील एक महत्त्वाचा भाग आहे'. . . . 'त्यांच्या लिखाणाला शब्दप्रामाण्याचा वरवरचा आधार नसून अनुभव प्रामाण्याचा सखोल आधार आहे. या ग्रंथातील विषयवैविध्य आणि विचारवैविध्य इतके मोठे आहे की, त्याचा थोडक्यात परिचय करून देणे शक्यच नाही.' सध्या बनारसला संशोधन प्रोफेसर असलेले डॉ. प्रदीप गोखले पुढे म्हणतात; . . . 'अशा प्रकारे निर्विचार स्थितीचा एकीकडे शोध घेत असताना, दुसरीकडे . . . तर्कबुद्धीच्या साहाय्याने यथार्थ विचारांचाही मागोवा हर्डीकरांनी सातत्याने घेतला आहे. . . . या ग्रंथाने हर्डीकर, हे योगाच्या-आध्यात्माच्या क्षेत्रातील एक मोठे विचारवंत असल्याचे निर्विवादपणे सिद्ध केले आहे.'
- आपल्या संग्रही हा ग्रंथ असणे अत्यंत आवश्यक आहे.